

PARLAMENT 11 DE SETEMBRE DE 2014

L'ONZE DE SETEMBRE DE 1714 I ELS SEUS RESULTATS

Avui commemorem els 300 anys de la caiguda de Barcelona, a la Guerra de Successió, l'onze de setembre de 1714, la pèrdua de les institucions pròpies de govern i l'esforç per recuperar-les. El tricentenari li ha donat una major significació històrica i simbòlica. Hi ha contribuït de més a més l'actual conjuntura política.

La Guerra de successió al tron de la monarquia hispànica, s'ha repetit prou cops, fou una confrontació, en primer lloc, dinàstica i internacional, amb la intervenció d'exèrcits de diversos països europeus.

En segon lloc, la guerra esdevenia un conflicte al voltant del futur de la monarquia espanyola i del lloc dels territoris de la Corona d'Aragó al seu sí.

En tercer lloc fou un conflicte d'afirmació defensiva i patriòtica catalana a partir del Tractat d'Utrecht de 1713, quan Felip V fou reconegut internacionalment com a monarca d'Espanya i els catalans foren abandonats pels aliats. Davant d'aquesta situació i per tal de decidir l'actitud a prendre, la Junta de Braços de la Diputació del General de Catalunya es va reunir entre el 30 de juny i el 9 de juliol del 2013. S'hi van manifestar intervencions a favor de la rendició, del pacte a canvi de la conservació de les institucions catalanes i la suspensió de l'avanç de les tropes filipistes, i de la resistència.

Finalment es va prendre la decisió de resistir, per 78 vots contra 45. Aquesta posició la representaria Manuel Ferrer i Ciges, membre del braç militar, amb un discurs sovint citat que justificava l'actitud dels catalans, evocava l'"honor català", recordava les gestes heroiques que havien fet Catalunya "lliure, franca i gloriosa", esmentava greuges anteriors,

explicava la sort del país si vencia Felip amb el seu govern autoritari i conclouia: "fineixi la nació amb glòria, puix val més una fi gloriosa que no pas tolerar exhortacions i violències que ni els moros no practicaren".

Els catalans resistents foren vençuts i sofriren una dura repressió i l'abolició de les seves institucions, llevat del dret civil. Els mateixos partidaris de Felip V a Catalunya confiaven en el manteniment de les ordinacions i constitucions del país. Així els paers lleidatans que, des de 1707, estaven sota la monarquia de Felip V, el febrer de 1713, quan ja es veia l'acabament de la guerra, confiaven que Felip V retornaria els antics furs i privilegis. Probablement creien que el monarca borbònic actuaria com Felip IV en acabar la Guerra dels segadors.

Com a resultat de la guerra, doncs, es va imposar una monarquia absoluta i centralitzada d'acord amb el model francès. El fet va comportar la centralitat de Castella i la seva llengua en la nova estructura borbònica.

Lleida va participar de la repressió i de la pèrdua de les institucions. Això va restar clar a la seva caiguda. La placa del Mariscal de Louigny que tenim prop d'aquí ho diu amb claredat: "Civitas Ilerdae in rebelione prima fuit; sed capta a suo rege Philipus Quinto, Anno 1707, punita fuit" (la ciutat de Lleida fou la primera en rebel·lar-se. Capturada pel seu rei Felip V ha estat castigada). Mostrava quina havia de ser la sort del territori. La Seu Antiga seria transformada en fortificació militar, desapareixeria l'Estudi General de Lleida, la institució de la Paeria, etc. Això sí, la Universitat de Cervera substituïa les universitats abolides del Principat.

El 23 d'agost de 1727 es produïa un fet significatiu del que representava el nou ordenament: el corregidor de Lleida va donar ordre al secretari del municipi "para que de hoy en adelante no hiciera los pregones en Catalán, si no en Idioma Castellano cuya orden se deberá ejecutar en adelante".

Al llarg del segle XVIII els estralls de la guerra i les càrregues imposades varen anar superant-se. La societat civil catalana es va beneficiar d'una conjuntura econòmica favorable i aniria experimentant un progrés i un creixement importants. El reformisme de la monarquia borbònica, especialment de Carles III, afavoria aquest desenvolupament del Principat i li obria el comerç directe amb Amèrica. A Lleida la política urbana del corregidor Blondel o la construcció de la catedral nova acompanyaven un impuls agrari i demogràfic.

UNA LLARGA CRISI A L'ÈPOCA CONTEMPORÀNIA

Ara bé, la Revolució francesa i la Guerra del Francès de 1808 van comportar una ruptura europea –la primera- i espanyola –la segona- que va posar fi o en crisi profunda la monarquia absoluta, encara que fos il·lustrada en establir règims constitucionals amb parlaments i basats en l'elecció de la població, encara que el sufragi fos limitat segons els casos. La revolució va transformar el concepte de nació i de sobirania en fer-la depenent no de la voluntat dinàstica del monarca, sinó de la voluntat nacional o general i va constituir el model contemporani d'estat nació. Aquest fou el punt de vista de la Constitució espanyola de 1812.

Però l'evolució hispànica fou traumàtica. La Guerra del Francès, la pèrdua de les colònies americanes amb el que suposava de pèrdua de recursos, beneficis i mercat, excepte Cuba, les Antilles espanyoles i Filipines –que esdevindrien independents quasi un segle més tard-, la confrontació sobre el model polític a construir (absolutisme/constitucionalisme, liberalisme moderat i progressista, republicanisme, etc.), el debat intel·lectual, els conflictes socials i la tensió territorial obriren una crisi profundíssima de més de cent anys, que es manifestà en quatre guerres civils entre 1833 i 1939 i acabà amb dues dictadures al segle XX.

Des de 1833 el liberalisme es va imposant i promovent reformes decisives: administratives (províncies i diputacions), educatives (Instituts de segon ensenyament i escoles normals com a Lleida des de 1841-1842), econòmiques i de transformació de l'antic règim en l'estat liberal amb l'abolició del règim senyorial. Ho faria copiant el model jacobí francès, tot accentuant l'uniformisme i el centralisme dels Borbons del segle XVIII i les mesures idiomàtiques de prohibició de l'ús del català a nivell públic. Un exemple: el 1867 es manava que les obres de teatre en llengua catalana havien de tenir un personatge almenys que parlés en castellà.

Després d'un intent frustrat de règim democràtic que va expulsar la reina Isabel II d'Espanya –primer amb una nova monarquia i després amb la Primera república d'orientació federal-, el 1874 es va restaurar la monarquia borbònica amb Alfons XII. Es va organitzar un sistema, ideat per Cánovas del Castillo, que establia una monarquia parlamentària, principalment bipartidista, que cercava un règim civil i el torn pacífic entre els partits. Però era un règim estructurat de dalt a baix i falsejat pel caciquisme.

La crisi de 1898 que va dur a la pèrdua de Cuba i Filipines va suposar un fort impacte moral i política que va arribar a encunyar el nom d'una generació: la del 98. El seu crit era l'exigència de regeneracionisme. Però malgrat alguns dirigents polítics que seguien aquesta línia cada cop fou més evident el divorci entre societat i política, entre l'Espanya oficial i l'Espanya real.

Mentre, a Catalunya, al segle XIX es vivien les divisions entre carlisme i liberalisme i sorgia un republicanisme de caire federal. S'afermava una burgesia manufacturera i agrària, una societat civil emprenedora en l'economia i de la cultura. Però en el camp social es donaven fortes desigualtats i conflictes.

Una sèrie de factors van contribuir a què es formés un catalanisme, primer cultural, i cap a finals de segle polític. Entre aquests factors, les diferències entre societats catalana i espanyola amb la persistència inclosa de l'ús popular de la llengua catalana, la controvèrsia entre proteccionisme català i lliurecanvisme d'uns cercles situats a Madrid que era una contraposició d'interessos i demandes econòmiques i la defensa del dret civil català.

Les raons, això no obstant, no eren sols econòmiques i jurídiques. El catalanisme bevia de diversos corrents i tradicions. Citaré el romanticisme històric, literari, jurídic i cultural del segle XIX, el federalisme que Valentí Almirall va transformar en particularisme català i el tradicionalisme que el bisbe Torras i Bages va reconvertir en regionalisme catòlic. Enric Prat de la Riba, a finals del segle XIX, en faria la síntesi nacional que exposaria en el seu llibre *La nacionalitat catalana* amb un partit polític, La Lliga Regionalista.

La crisi espanyola de 1898 va convèncer els intel·lectuals, la burgesia i les classes intermèdies catalanes de la necessitat de promoure un moviment que defensés el treball i la indústria, que preservés la personalitat catalana a fi d'enfortir el seu cos social i no ésser arrossegat per la "decadència". El catalanisme d'aquesta generació que l'historiador Vicens Vives anomenaria de 1901 –amb posicions polítiques a dreta i esquerra– reaccionava, com altres regeneracionismes, contra un model estatal que, malgrat el seu parlamentarisme teòric, era doctrinari i ineficient, autoritari i ben poc democràtic. El seu liberalisme era oligàrquic.

Enguany celebrem el centenari de la Mancomunitat de Catalunya. Fou l'intent durant un curt període (10 anys) de crear unes estructures administratives i uns serveis a mida d'una societat civil dinàmica i del nou projecte polític (escoles, biblioteques, camins i carreteres, telèfon, formació

de funcionaris d'administració local, consolidació i impuls de l'Institut d'Estudis Catalans i de l'obra de normalització gramatical de la llengua catalana, etc.). Esdevingué un referent per a una tasca a favor de la societat basada en el treball ben fet i constructiu. Però Catalunya patiria d'una forta crisi social que els diversos partits polítics no aconseguien de canalitzar.

La Dictadura de Primo de Rivera acabaria amb la Mancomunitat i reprimiria els moviments socials. Però la caiguda de la dictadura arrossegaria la de la monarquia. Obriria una oportunitat per a l'establiment d'una república i de la Generalitat de Catalunya de la mà de Francesc Macià i un nou partit, Esquerra Republicana de Catalunya.

El 1936 esclatava la guerra civil que durava tres anys i s'imposava una dictadura parella a la dels altres models feixistes i cabdillistes europeus, però que aquí es perllongaria durant prop de quaranta anys. Comportaria l'anul·lació de l'Estatut de 1932 i la marginació i persecució de la llengua catalana. La documentació de la Paeria del 1939 també ens forneix un exemple: una normativa que recordava estava prohibit de parlar en llengua catalana en les estances municipals.

Però al llarg de la dictadura franquista va prosseguir aquella actitud catalana que l'historiador que abans he citat, Jaume Vicens Vives, va saber resumir en una frase: "El mòbil principal dels catalans és la voluntat de ser". Francesc Cambó ho havia deixat clar també en una intervenció al Congrés de diputats el 1934, arran de la limitació de l'autonomia pels fets del 6 d'octubre: "no os hagáis ilusiones, pasará este Parlamento, desaparecerán todos los partidos aquí representados, caerán regímenes y el hecho vivo de Cataluña subsistirá".

ÉS EN AQUEST CONTEXT HISTÒRIC QUE S'HA DE SITUAR LA TRANSICIÓ POLÍTICA ESPANYOLA, LA CONSTITUCIÓ DE 1978 I L'ESTATUT D'AUTONOMIA DE 1979

Al llarg de 100 anys, entre 1833 i 1939 s'havien donat, com he dit, quatre guerres civils i innumbrables avalots, revoltes i pronunciaments. Entre 1812 i 1931 s'havien aprovat 9 constitucions. Sovint foren constitucions d'un sol partit, fruit d'una revolta, revolució, pronunciament o cop d'estat, sense consens. Al capdavant una duríssima dictadura de quasi 40 anys. Sense aquest itinerari històric no es pot comprendre la transició democràtica de 1976-1979.

Els agents polítics d'aquest període van manifestar la voluntat de promoure una constitució democràtica i consensuada, evitar com fos una nova guerra civil i la desestabilització. La transició ajudà a trencar el cicle de les dictadures, guerres civils i fallides constitucionals de la història d'Espanya. Però també va facilitar l'encaix de Catalunya mitjançant una autonomia que recuperés el projecte catalanista. Es va concretar amb el restabliment de la Generalitat provisional i el retorn de l'exili del President Tarradellas el 1977. Rere hi havia la mobilització antifranquista que, a Catalunya, va revelar la seva força a les grans manifestacions de l'onze de setembre de 1976 i 1977. L'Estatut de 1979 completaria aquest procés.

La capacitat d'audàcia per a la negociació i la transacció foren els trets principals de l'esperit de la transició i de la Constitució de 1978. Tàcitament, l'article 2 de la Constitució declarava que Espanya és una nació de nacions en parlar de nacionalitats, que és un mot derivat de nació com ho indica la primera accepció del terme nacionalitat del Diccionari de la Real Acadèmia de la Llengua.

Després de tantes mesures contra l'ús públic del català, anomenat sovint dialecte, durant dos segles i escaig, l'article 3 de la Constitució de 1978 declara que el castellà és la llengua espanyola oficial, i tot seguit manifesta que "las demás lenguas españolas serán también oficiales en las respectivas Comunidades Autónomas de acuerdo con sus Estatutos (Art. 3-

2) i que la riquesa de les diferents modalitats lingüístiques d'Espanya "és un patrimonio cultural que será objeto de especial respeto y protección (Art. 3-3).

Una altra qüestió és com ha evolucionat la interpretació i aplicació de la Constitució, com va veure's amb el segon Estatut de 2006 o fenòmens com el greuge fiscal que expliquen força coses del que ha succeït a la darrera dècada.

TRANSFORMACIONS DE LA SOCIETAT ESPANYOLA I CATALANA

Situats al 2014, això no obstant, veiem que la consciència del context històric que explicava la transició política ha desaparegut de les generacions joves i, de fet, d'una part de les grans. Més de trenta anys després, s'ha esdevingut una transformació de la societat espanyola i catalana i una crisi de legitimitat de les institucions i, entre aquestes, de les institucions de transmissió.

Per tal de garantir l'estabilitat es va construir un sistema fort de partits polítics que ara s'acusa de partitocràtic, fins i tot d'oligàrquic i que genera desafecció. S'han revelat fenòmens que han desacreditat els partits i les institucions com la corrupció, i més davant la crisi econòmica i els sacrificis imposats a la població. Alhora hi ha queixes que els partits estan fallant com a canals de comunicació de les opinions i de la participació ciutadana. Es demana participació i regeneració.

Els moviments socials alternatius i independentistes que s'han desplegat a la darrera dècada formen part d'una diversitat de grups socials, d'una protesta o malestar davant les conseqüències socials de la crisi econòmica, la gestió política i el repartiment individual i territorial de les càrregues i recursos. Expressen un desig de participació en l'organització col·lectiva, de transformació social i de refundació de la comunitat, ja

sigui la hispànica o la catalana, o les dues alhora. Les noves tecnologies de la comunicació afavoreixen les reivindicacions d'horitzontalitat i participació política i social. El dret a decidir forma part d'aquesta nova radicalitat democràtica.

Hi ha, això no obstant, canvis que venen d'un món que s'ha modificat amb la globalització, la mentalitat de la societat postmoderna o líquida, la societat xarxa, la mateixa crisi i els nous poders econòmics globals.

Enfront de fenòmens com la globalització o d'institucions transnacionals com la mateixa Unió Europea ha sorgit un nou nacionalisme dels Estats que practiquen polítiques de recentralització. A les darreres dècades s'ha recuperat un nacionalisme espanyol que es defineix com a constitucional, però que no és inclusiu o pluri nacional, si no excloent de nacionalitats i identitats que rivalitzin amb la reivindicació nacionalitària espanyola. D'aquí que les interpretacions de la constitució han anat perdent el seu esperit transaccional i resten esclava de la lletra.

Aquesta recentralització i aquella globalització desvetllen la protesta de les nacions sense estat, de les comunitats urbanes i de les cultures. I això s'ha esdevingut a Catalunya. Al capdavall tenim una confrontació política entre dos relats: recentralització i nacionalisme espanyol o emancipació nacional catalana.

REGENERACIÓ I PROJECTES NACIONALS

En aquest marc és comprensible que es parli de refer el pacte de la transició o senzillament de superar-lo i regenerar el sistema democràticament i des de baix. Un malestar contra les élites bateja en els moviments de la societat civil, especialment contra aquelles que, malgrat la crisi i els seus efectes socials, es mostren cobdicioses i geloses dels seus privilegis i poder. Molts aspiren a una transformació i ho volen fer a

Catalunya i fora d'Espanya. Però també hi ha molts que ho volen fer per a tot Espanya i Catalunya esdevé com un laboratori.

Hem d'aturar-nos i contemplar amb lucidesa i equanimitat els canvis experimentats i les diverses propostes. El que succeeix no és fruit d'una escuma exterior sinó de corrents profunds. Els dirigents i responsables polítics han de donar una resposta a aquests reptes. Les institucions democràtiques i representatives han de recollir i canalitzar aquests corrents de fons. La transició democràtica va saber interpretar els desigs de canvi i donar-los hi una via. Ara també cal fer el mateix. No es poden ignorar els clams de la societat i no es poden reprimir o frustrar. També els responsables públics, legitimats per la seva elecció democràtica, han de saber trobar la forma més convenient de resposta.

Per aquesta raó, igual que a la vida un ha de tenir un projecte personal, també ens calen projectes col·lectius, projectes capaços de recollir aspiracions àmplies, de sumar i teixir complicitats.

Sigui quin sigui el projecte polític que avui o en el proper futur es vulgui formular la democràcia demana el respecte a l'opinió de la ciutadania, una perspectiva inclusiva, anar als problemes de fons, acceptar i reconèixer la legitimitat de totes les propostes i posicionaments, sense criminalitzar o desqualificar els adversaris i menys encara convertir-los en enemics. Comporta dialogar i arribar a acords. Finalment, votar i decidir.

La història ens ajuda amb la seva mirada llarga. Estem aquí com a ciutadanes i ciutadans d'un poble que ha experimentat tota mena de vicissituds, que ha anat construint la seva memòria història i els seus símbols.

Un exemple és la mateixa visió històrica de la Guerra de Successió i de l'onze de setembre de 1714. Al segle XIX el record de les institucions pròpies de Catalunya va servir perquè els liberals catalans defensessin que

la Constitució estava legitimada a Espanya per aquesta tradició de la Corona d'Aragó. Els monarques –defensaven- sempre havien estat constitucionals en aquests territoris. Els carlins, en contrapartida, usaren del record dels antics furs per defensar la monarquia tradicional i els seus valors davant dels canvis de la societat que representava la “infernall constitució” com deia un carlí lleidatà referint-se a la constitució de 1812.

El catalanisme, de la seva banda, va fer de la commemoració de l'Onze de setembre la diada nacional per excel·lència –si bé competint al començament amb altres dates- perquè d'alguna forma recordava un passat en els quals els catalans havien tingut les seves pròpies institucions i un model estatal que s'havia organitzat de forma diferent, foral, descentralitzat, com vulguem dir-ho. Calia rectificar la derrota de 1714 i recuperar l'autogovern.

Prat de la Riba, en el seu discurs que inaugurava la Mancomunitat el 1914, manifestaria clarament que la novella institució representava aquella rectificació de les conseqüències de 1714. Més encara ho podríem dir amb la Segona República i la Transició democràtica. En aquests tres exemples hi trobem un amplíssim suport social dintre de Catalunya, l'establiment de complicitats amb alguns polítics espanyols com feren Prat de la Riba i Cambó o bé una conjuntura de canvi general a Espanya com succeí amb la proclamació de la segona república i en la transició democràtica. En aquestes tres situacions, doncs, foren bàsics un suport social català i una transversalitat hispànica.

Avui, doncs, 300 anys després d'aquell 11 de setembre de 1714, hem d'esperar i desitjar que les ciutadanes i ciutadans de Catalunya, una Catalunya diversa i plural, es trobin al voltant d'un projecte col·lectiu i civilista, capaç de teixir àmplies complicitats i suports, i d'una aspiració comuna de creativitat, llibertat i plenitud nacional.

He citat al començament el parlament de Ferrer i Ciges que acabava amb els mots tan freqüentment reproduïts: “Fineixi la nació amb glòria”. A mi m’agradaria d’acabar-lo amb un desig més esperançat: Que visqui la nació amb glòria.

Manuel Lladonosa Vall-llebrera